

SULTAN III. MURAT'IN ARAPÇA, FARŞÇA VE TÜRKÇE BASMA KİTAPLARIN OSMANLI İMPARATORLUĞU SINIRLARI İÇİNDE SATILABİLECEĞİNE DAİR 1588 (996) YILINDA VERDİĞİ EMİRNAME

ALİ RIZA TOSUN*

Türk matbaacılık tarihine ilişkin eserlerde, ilk basma eserlerin Osmanlı İmparatorluğu'nda ne zaman ortaya çıktığına dair çeşitli tartışmalar yer almış ve bu konuya ilişkin pek çok makale, kitap yayınlanmıştır.

Söz konusu eserlerin en önemlilerinden biri de Selim Nüzhet Gerçek'in *Türk Matbaacılığı I Müteferrika Matbaası* adlı eseridir. 1939 yılında İstanbul Devlet Basımevi tarafından basılan söz konusu eser, Türk matbaacılık tarihi hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi nedeniyle çok değerlidir. Taşdığı bu değer nedeniyle daha sonra bu konuyu ele alan pek çok yazar tarafından kaynak kitap olarak kullanılmıştır.

Selim Nüzhet Gerçek söz konusu eserinde matbaacılık tarihimizi anlatırken, 23-24. sayfalarda Sultan III. Murat'ın Osmanlı İmparatorluğu'nda basma eserlerin satılmasına izin veren **Emir-name**'sinin Latin harfli çevrisine ve vesikalar bölümünde de **Emirname**'nin fotoğrafına yer vermiştir.

Emirname'nin fotoğrafının *Kitāb-ı Taḥrīr-i Uṣūl li-Öklidīs min Telif Hoca Naṣreddīn el-Ṭūsī* adlı eserin 1594 yılında Roma'da Medici Matbaası tarafından basılan nüshasının ilk sayfasından alındığı, sayfa numarasından açıkça görülmektedir. Kitabın Fuat Sezgin tarafından yapılan tıpkı-basımında ise söz konusu **Emirname** 454. sayfada bulunmaktadır¹. Bu kitaplardaki **Emirname** fotoğrafları karşılaştırıldığında ikisinin de aynı olduğu açıkça görülmektedir.

Emirname'nin baştan 10. satırı aynen şu şekildedir: “ بعض متاع و عربي و فارسي و توركي ” “باصما بعض معتبر كتابلر و رساله‌لر ” “ba'z metā' ve 'Arabī ve Fārisī ve Türkī basma ba'z mu'teber kitāblar ve risāleler” Selim Nüzhet Gerçek'in *Türk Matbaacılığı I Müteferrika Matbaası* adlı eserinin 23. sayfasının alttan 10, 11. satırları ise: “bazı meta ve Arabi ve Farisi basma bazı muteber kitaplar ve risaleler” şeklindedir.

Açıkça görüldüğü üzere Gerçek'in çevirisinde “**توركي** Türkī” sözcüğü eksiktir. Eksikliğin dizgiden kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemek olanaklı değildir. Ancak nedeni ne olursa olsun düzeltilmesi gereklidir. Çünkü Gerçek'in çevirisine dayanarak yazılan pek çok eserde Arapça ve Farsça kitaplara izin verildiği ifade edilmekte, Türkçe kitaplara ise izin verilip verilmediği muğlak kalmaktadır. Söz konusu eserleri okuyan bazı kimselerin Türkçe kitaplara izin verilmediği gibi anlam çıkarmaları da mümkündür. Gereçesi belirlenemeyen bu hatanın düzeltilmesi muğlaklığı ve yanlış anlamaları önleyecektir.

* Dr., A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Bilim Tarihi Araştırma Görevlisi.

¹ *Taḥrīr al-Uṣūl li-Uqlidīs Anonymous Commentary upon Euclid's Elements wrongly ascribed to Naṣreddīn al-Ṭūsī*, editor Fuat Sezgin, *Islamic Mathematic and Astronomy*, 20. Cilt, Frankfurt 1997.

هذه صورة امر بادشاه اسلام السلطان ابن السلطان السلطان مراد خان *

مفاخر الامراء الكرام مراجع الكبراء الفخام اولوالقدر والاحترام
المختصين بمزيد عناية الملك العلام ممالك محروسه و واقع اولان سنجاق
بكلري وقبولانلر دام عزهم ومفاخر القضاة والحكام بمعادن الفضائل
والكلام ذكر اولنان ير لرده اولان قاضيلر زيد فضلهم توقيع ربيع همايون
واصل اوليجاق معلوم اولانه ممالك محروسه تجارت ايدن افرنج
تاجر لرندن دارن دكان فرمان همايون برانتون و اوراسبولد بانديني
نام بازار كانلر دركاه معلومه كلوب ولايت فرنگستاندن تجارت ايجون
بعض متاع وعربي وفارسي وتوركي باصا بعض معتبر كتابلر و رساله لر
كلروب ممالك محروسه كندو حاللر نده بيع و شرا ايدر لر ايكن
بعض كسسه لر يولده و ايزده واسكله و معبر لرده فضولي بوكلرين يقوب
دنكلرين بوزوب ايجندن بكنند و كلري اقشه وسایر امتهه قسمي الحمد
سوز و جزوي بها ايله جبرالوب وسزده عربي وفارسي كتابلر نبلر ديو
تجارت ايجون كتور دو كلري جمع كتابلرني اللرندن الوب بها سن
وير محبوب و كند و لرك و وكبللرينك و ادملرينك بيع و تجار تلرينه مانع
اولد كلرين بلدروب من بعد امن وامان اوزره كلوب كيدوب كندو
حاللر نده تجارت اتدو كلر نده بر فرد دخل المبوب منت و محانا
متاعلري المبوب و بوكلري بوزلر محبوب منع اولشف بابنده حكم همايون
طلب اتدو كلري اجلدن ببوردم كه حكم شريفه هر قنكرك تحت
حكومتنده داخل اولور لر ايسه يولده و ايزده و منازل و مرا حلدده
واسكلر لر و معبره كندو حاللر نده امن وامان اوزره بيع و شرا و تجارت
ايدر لر كن خار جدن بر فردي متاعلرينه دخل اتدر محبوب و صاحبك
رضايي اولدين جبرالور سنه لر ين و اول مقوله كتابلرين غصب
اندر محبوب هر نه الور لر ايسه حسن رضالريله بيع ايدن لر دن بتمام
ذكر بها لريله الدروب الحمد سوز و يا كسوك بها ايله جزويدن و كلبدن
برنسنه لر ين الدر محبوب من بعد مذكوران بازار كانلره و وكبللرينه
و ادملرينه شرح شريفه و عهد نامه همايونه مخالف اصلا و قطعاً كسسه دخل
و تجاوز اندر مبه سز ممنوع اولمبوب عناد و مخالفت ايلينلري اسما
لريله يازوب عرض ايلبه سز بو خصوص ايجون تكرار شكايه
اندر مبه سز شويله بلسز و بعد اليوم بو حكم شريفه اللر نده ابقا
ايدوب علامت شريفه اعتقاد قلامز * تحرير افي او ايل ذي الح سنه
ست و تسعين و تسعايه * محروسه قسطنطينيه *

1	هذه صورة امر پادشاه اسلام السلطان ابن السلطان
2	السلطان مراد خان*
3	مفاخر الامراء الكرام مراجع الكبراء الفخام اولو القدر و الاحترام
4	المختصين بمزيد عناية الملك العلام ممالك محروسه و واقع اولان سنجاق
5	بكلري و قبودانلر دام عزهم و مفاخر القضاة و الحكام معادن الفضائل
6	و الكلام ذكر اولنان يرلرده اولان قاضيلر زيد فضلهم توقيع رفيع همايون
7	واصل اوليجااق معلوم اولا كه ممالك محروسه تجارت ايدين افرنج
8	تجرلرندن دارندكان فرمان همايون برانتون و اوراسيو ولد بانديني
9	نام بازركانلر دركاه معلومه كلوب ولايت فرنگستاندن تجارت ايجون
10	بعض متاع و عربي و فارسي و توركي باصما بعض معتبر كتابلر و رسالمر
11	كتوروب ممالك محروسه كندو حاللرنده بيع و شرا ايندرلر ايكن
12	بعض كمسنلر يولده و ايزده واسكله و معبرلرده فضولي يوكلرين ييقوب
13	دنكلرين بوزوب ايجندن بكندوكلري عقمشه و ساير امتعه قسمني اقجه
14	سوز و جزوي بها ايله جيرا الوب و سزده عربي و فارسي كتابلر نيلر ديو
15	تجارت ايجون كتوردوكلري جميع كتابلرني اللرندن الوب بهاسن
16	ويرميوپ و كندولرك و وكيللرينك و ادملرينك بيع و تجار تارينه مانع
17	اولدقلارين بلدروب من بعد امن و امان اوزره كلوب كيدوب كندو
18	حاللرنده تجارت اتدوكلرنده بر فرد دخل الميوپ مفت و مجانا
19	متاعلني النميوب و يوكلري بوزلميوپ منع اولنمق بابندا حكم همايونم
20	طلب اتدوكلري اجلدن بيوردم كه حكم شريفمله هر قنكرك تحت
21	حكومتنده داخل اولورلر ايسه يولده و ايزده و منازل و مراحلده
22	و اسكلرلر و معبرده كندو حاللرنده امن و امان اوزره بيع و شرا و تجارت
23	ايندرلركن خارجدن بر فردي متاعلرينه دخل اتدرميوب و صاحبك
24	رضاسي اولمدين جيرا بر نسنلرين و اول مقوله كتابلرين غضب
25	اتدرميوب هر نه الورلر ايسه حسن رضالريله بيع ايندرلرندن بتمام
26	ذكر بهالريله الدرهب اقبصوز ويا اكسوك بها ايله جزويدن و كليندن
27	بر نسنلرين الدرميوب من بعد مذكوران بازركانلره و وكللرينه
28	و ادملرينه شرع شريفه و عهدنامه همايونه مخالف اصلا و قطعا كمسنه دخل
29	و تجاوز اتدرميسز ممنوع اولميوب عناد و مخالفت ايلنلري اسما
30	لريله يازوب عرض ايليمسز بو حصوص ايجون تكرر شكايث
31	اتدرميسز شويله بلسز و بعد اليوم بو حكم شريفمي اللرنده ابقا
32	ايديوب علامت شريفه اعتماد قلاسز* تحريرا في اوائل ذي اوائل ذي الحج سنه
33	ست و تسعين و تسعماية* محروسا قسطنطينية*

1	Hazihi Şüret-i Emr-i Padişah-ı İslâm el-Sultân ibn el-Sultân
2	el-Sultân Murâd Hân*
3	Mefâhîr el-Ümerâ' el-Kirâm merâci' el-küberâ' el-fiḥâm ülü el-ḳadri ve el-iḥtirâm
4	el-muḥtaşsîn be-mezîd'inâyet el-melik el-'allâm. Memâlik-i maḥrûsamda vâkı' olan sancâḳ
5	beyleri ve ḳabudanlar dâme' izzühum ve mefâhîr el-ḳuzzât ve el-hükkâm ma'adin el-fazâ'il
6	ve el-keḷâm zıkr olunan yerlerde olan ḳâzılar zîde fazlühum tevki'-yi refi'-yi hümâyûn
7	vâşıl olcaḳ ma'lûm ola ki memâlik-i maḥrûsamda ticâret iden efreñç
8	tâcirlerinden dârende-gân fermân-ı hümâyûn Branton ve Orasyu veledi Bandini
9	nâm bâzîrgânlar Dergâh-ı Mu'allâm'a gelüb vilâyet-i frengistândan ticâret için
10	ba'z metâ' ve 'Arabî ve Fârisî ve Türki' basma ba'z mu'teber kitâblar ve risâleler
11	getirüb memâlik-i maḥrûsamda kendü ḥâllerinde bey' ve şîrâ iderler iken
12	ba'z kimesneler yolda ve izde ve iskele ve mi'berlerde fużülî yüklerin yıḳub
13	denklerin bozub içinden beğendikleri aḳmişe ve sâ'ir emtî'a kısmını aḳçe-
14	suz ve cüz-ü behâ ile cebren alub ve sizde 'Arabî ve Fârisî kitâblar neyler deyu
15	ticâret için getirdikleri cemî'a kitâblarını ellerinden alub bahâsın
16	virneyüb ve kendülerinin ve vekillerinin ve ademlerinin bey' ve ticâretlerine mâni'
17	olduḳların bildirub min ba'd emn ve emân üzere gelüb gidüb kendü
18	ḥâllerinde ticaret iddüklerinde bir ferd daḥl olmayub müft ve meccânen
19	metâ'ları alunmayub ve yükleri bozulmayub men' olunmaḳ bâbında Hük-m-ü Hümâyûnum
20	ḫaleb itdükleri eelden buyurdum ki Hük-m-ü Şerîfîmle her ḳangınızın taḫt-ı
21	ḫükümetinde dâḫil olurlar ise yolda ve izde ve menâzil ve merâḫilde
22	ve iskeleler ve mi'berde kendü ḥâllerinde emn ve emân üzere bey' ve şîrâ ve ticâret
23	iderlerken ḫâricden bir ferdi metâ'larına daḫl itdirmeyüb ve şâhibinin
24	rızası olmadan cebren bir nesnelerin ve ol maḳûle kitâbların ḡasb
25	itdirmeyüb her ne alırlar ise ḫüsn-ü rızalarıyla bey' idenlerden bi-tamâm
26	deḡerbahâlarla aldirub aḳçesüz veyâ eksük bahâ ile cüzî'den ve küllîden
27	bir nesnelerin aldirmayub min ba'd mezkûrân bâzîrgânlara ve vekillerine
28	ve ademlerine Şer'-i Şerîfe ve 'Ahidnâme-yi Hümâyûna muḫâlîf aslâ ve ḳaḫ'â kimesne daḫl
29	ve tecâvüz itdirmeyesiz memnû' olmayub'inâd ve muḫâlefet eyleyenleri esmâ-larile
30	larile yazub 'arż eylesesiz bu ḫuşûs için tekrâr şikâyet
31	itdirmeyesiz şöyle bilesiz ve ba'd el-yevm bu Hük-m-ü Şerîfîmi ellerinde ibḳâ
32	idub 'alâmet-ü şerîfe i'timâd ḳılasız* Taḫrîren fî evâil-i Zilhicce sene
33	sitte ve tis'in ve tis'a mie [996]* Maḥrûsa-yı Ḳonstantîniyye*.

1	Bu, İslam Padişahı Sultan oğlu Sultan,
2	Sultan Murat Han'ın Emri Suretidir *
3	Soylu emirlerin iftihar ettiği; büyüklerin, uluların, başvuru merci; özel olarak saygı, itibar, gören
4	Alemler'in Meliği [Tanrı] iyiliğini artursın. Koruduğum memleketlerde bulunan sancak
5	beyleri ve kaptanlar; değeriniz, kıymetiniz daim olsun, iftihar ettiğim kadılar ve hakimler, erdemlerin ve kelamın kaynakları
6	söz edilen yerlerde bulunan kadılar; [Tanrı] bilginizi, erdeminizi artursın. Padişahın yüce buyruğu
7	ulaşacak: Bilinsin ki koruduğum memleketlerde ticaret yapan efrenç
8	tacirlerden elinde Ferman-ı Hümayun bulunduran Branton ve Orasyu'nun oğlu Bandini
9	adında bezirganlar [gezginici esnaflar] Sarayıma gelip frengistan vilayetlerinden ticaret için
10	bazı meta ve Arapça, Farsça ve Türkçe basma bazı muteber kitaplar ve risaleler
11	getirip, koruduğum memleketlerde kendi hallerinde alım ve satım yaparlar iken
12	bazı kimseler yolda, izde ve iskele, kayık, sal, köprü gibi yerlerde gereksiz yere yüklerini indirip
13	denklerini bozup içinden beğendikleri kumaşları, dokumaları ve diğer eşyalarını akçe vermeden
14	ve cüzzı bir bedelle cebren alıp, sizde Arapça ve Farsça kitaplar neyler diye
15	ticaret için getirdikleri bütün kitapları ellerinden alıp bedellerini
16	vermeyip ve kendilerinin, vekillerinin ve adamlarının satışlarına ve ticaretlerine engel
17	olduklarını bildirip bundan sonra korkusuzca ve güvenlik içinde gelip gidip kendi
18	hallerinde ticaret yaptıklarında bir kimse karışmayıp bedava ve parasını ödmeden
19	mallarının alınması ve yüklerinin bozulmasının yasaklanması hakkında Hükm-ü Hümayun'umu
20	talep etmeleri nedeniyle Hükm-ü Şerif'imle buyurdum ki her hanginizin hükümeti altındaki
21	bir bölgeye girerlerse yolda, izde ve durak yerlerinde, duraklar arasında
22	ve iskelelerde, kayık, sal ve köprü gibi yerlerde kendi hallerinde korkusuzca ve güvenlik içinde alım, satım ve ticaret
23	yaparken, dışarıdan bir kimseyi mallarına karıştırmayıp ve sahibinin
24	rızası olmadan zorla bir nesnelere ve ol makule kitaplarını gasp
25	ettirmeyip her ne alırlar ise, kendi rızasıyla satın alanlardan eksiksiz
26	bedelleriyle aldırıp, akçesiz veya eksik bedelle bir kısım ve bütün
27	bir nesnelere aldırılmayıp bundan sonra söz konusu bezirganlara, vekillerine
28	ve adamlarına; Şer-i Şerif'e ve Padişahlık'la yapılan anlaşmaya uymayan kimseleri asla ve kesinlikle karıştırmayıp
29	ve tecavüz ettirmeyiniz. Yasağa uymayıp inat ve muhalefet eyleyenleri adlarıyla
30	yazıp bildiriniz. Bu konuda tekrar şikayet
31	ettirmeyiniz. Böylece biliniz ve bu günden sonra Hükm-ü Şerif'imle ellerinde bulundurdıkları
32	belgeye itimat ediniz. 1588 yılının Ekim/Kasım ayının başlarında yazılmıştır.
33	Korumam altındaki Konstantiniye [İstanbul].

